

4. Ünite

İSLAM TARİHİ VE UYGARLIĞI

1. İslamiyet Öncesi Dünyanın Genel Durumu	78
2. İslam Öncesi Araplarda Din ve Sosyal Yaşam.....	80
3. İslamiyetin Doğuşu ve Yayılışı	81
4. Dört Halife Dönemi	88
5. Emeviler Dönemi	92
6. Abbasiler Dönemi	96
7. Türk ve İslam Bilginleri	99
Konu Değerlendirme Testi	104

İslamiyet Öncesi Dünyanın Genel Durumu

183 185

a. Avrupa

- ☞ Kavimler Göçü'nün yarattığı karmaşa hâkimdir.
- ☞ Feodalite (derebeylik) rejimi Orta Çağ Avrupası'nın siyasi yönetim şekli durumuna gelmişti.
- ☞ Hristiyanlık yaygınlaşmış, kilise siyasi yapıları ve toplumu büyük ölçüde etkisi altına almıştı.
- ☞ Skolastik düşünce sistemi, özgür düşüncüyü yasaklamış bilimsel gelişmeleri engellemişti.
- ☞ Halk sınıflara bölünmüştü ve aralarında hukuki eşitlik yoktu.
- ☞ Batı Roma İmparatorluğu yıkılmıştı.
- ☞ Buradaki siyasi boşluktan istifade eden Franklar, Burgondlar, Vizigotlar, Ostrogotlar gibi kavimler Avrupa'yı istila etmişlerdi.

- ☞ Doğu Avrupa'da Bizans'ın (Doğu Roma) hâkim olduğu yerler dışında siyasi birlik bulunmuyordu.
- ☞ Orta Avrupa'da Avarlar Macaristan toprakları üzerinde hüküm sürmekteydiler.

İslamın Doğuşunda Dünya

b. Afrika

- ☞ Kuzey Afrika'ya Bizans hâkim durumdaydı.
- ☞ Mısır'ın güneyinde Habesistan Krallığı (günümüzde Etiyopya) bulunuyordu.
- ☞ Habesistan'da Hristiyanlık yaygındı.
- ☞ Araplarla Habesistan arasında ticari ve siyasi ilişkiler mevcuttu.
- ☞ Afrika'nın diğer bölgeleri pek bilinmiyordu.

Sasaniler (İran)

- ☞ Bizans'tan sonra en güçlü devlet konumundaydı.
- ☞ İslamiyet'in doğuşu sırasında taht kavgaları ve Bizansla olan savaşları yüzünden güçle rini kaybetmeye başlamışlardı.
- ☞ İran ve İran'ın etkisi altındaki komşu bölgelerde Zerdütlük (Mecusilik) hâkimdi.

c. Asya

Doğu Roma (Bizans)

- ☞ Balkanlar, Anadolu, Suriye, Filistin ve Mısır Doğu Roma'nın egemenliği altındaydı.
- ☞ İslamiyet'in doğuşu sırasında en güçlü Hristiyan devletiydi ve tahtta Herakles bulunmaktaydı.
- ☞ Doğu Roma İmparatorluğu batıda Avar ve Slavlarla, doğuda ise Sasanîlerle mücadele hâlindeydi.

Zerdütlük

- * İyilik ve kötülük arasındaki savaşa dayanır.
- * Ahura Mazda (Hürmüz) iyilik tanrısıdır.
- * Angra Mainyu (Ehrimen) kötülük tanrısıdır.
- * MÖ VI. yüzyılda yaşadığı sanılan Zerdüşt bu dinin peygamberidir.

resim

Notlarım

resim

Kök Türkler

- Asya'nın en güçlü devleti olan Kök Türk Devleti, İslamiyet'in doğuşu sırasında Doğu ve Batı Kök Türk Devleti olarak ikiye ayrılmıştı.
- Kök Türkler arasında Gök Tanrı inancı yaygındı.

Hindistan

- İslamiyet'in doğuşu sırasında Hindistan'da siyasi birlik yoktu.
- Kast Sistemi siyasi birliğin oluşumunu engellediğinden Hindistan'da güçlü bir devlet yapısı ortaya çıkmamıştı.
- Brahmanizm, Hinduizm ve Budizm dinleri yayılmıştı.

Çin

- Bu devirde Çinliler Kök Türklerle sürekli mücadele içindeydiler. Ülke içinde de taht kavgaları vardı.
- Çin'de Taoizm, Konfüçyüsçülük ve Budizm dinleri yaygındı.

resim

Japonya

- İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemde feodal bir yapı özelliği gösterdiklerinden güçlü bir devlet değillerdi.
- Doğa güçlerine inanma olan Şintoizm ile Taoizm, Budizm dinleri yaygındı.

Brahmanizm

Budist Tapınağı

resim

d. Arap Yarımadası

- Arap Yarımadası, Uzak-Doğu ve Afrika ülkeleriyle Akdeniz ülkeleri arasındaki ticaret yolları üzerinde bulunuyordu.
- Burası çöllerle kaplı olduğundan vahalar dışında tarıma müsait değildi. Bu yüzden tarih boyunca yoğun bir yerleşim yaşanmamıştır.
- Arap halkını Sami ırkları oluşturuyordu
- Güneyde bulunan Araplar tarım ve ticaretle uğraşarak yerleşik hayat sürüyorlardı.
- Kuzeyde yaşayanlar ise daha çok bedevi olarak yaşıyordu.
- Bedevi toplumun temelini kabile teşkilatı oluşturuyordu.
- Birkaç akraba aile bir araya gelerek kabileyi oluşturuyorlardı.
- Kabilenin başında 'Seyh' denilen yönetici bulunuyordu. Seyhin sınırsız otoritesi yoktu. O, sadece aile başkanlarının kararlarını uygulayan

- bir görevliydi.
- Kabileler arasında sürekli kan davaları ve çatışmalar yaşanıyordu.
- Baharat Yolu Arabistan çöllerindeki vadileri geçerek Suriye'ye ulaşıyordu. Bu yol geçtiği bölgelerin tek geçim kaynağı olmuş, hatta onları zenginleştirmişti.
- İslam öncesi devirlerde Araplar, Arap Yarımadası'nın orta ve kuzey bölgelerinde şehir devletleri halinde bulunmaktaydılar.
- Hicaz bölgesinin en önemli şehri Mekke'ydi. Mekkeliler kervan ticaretiyle geçimlerini sağlıyorlardı. Kâbe'den dolayı siyasi olarak da üstünlükleri vardı.

Notlarım

Hicaz: Arap yarımadasında Mekke, Medine ve Taif şehirlerinin bulunduğu bölge

Bedevi: Yaşamlarını hayvancılıkla sürdüren konar-göçer şekilde çöllerde yaşayan Araplar

İslam Öncesi Araplarda Din ve Sosyal Yaşam

189 191

- İslamiyet'in kabulünden önceki dönemlerine "Cahiliye Devri" adı verilmiştir.
- Güney Arabistan'da yaşayan Araplar putperestti. Hicaz bölgesinde en eski ve ilkel Sami dinleri geçerliydi.
- Bedeviler, gök cisimlerine, Ay ve Güneş'e taparlardı.
- Mekke ve Kâbe bütün kabilelerce kutsal sayılırdı.
- Arap Yarımadası'nda, özellikle de Güney Arabistan'da çok sayıda Yahudi yaşıyordu.
- Hristiyanlık ise Kuzey'de Gassaniler arasında ve Güney'de de Yemenliler arasında yaygındı.
- Bütün bunlardan farklı olarak puta tapmayan ve Hz. İbrahim'in dinine inanan "Hanif" denilen bir grup vardı.

- Arap toplumunda erkek ön plandaydı. Birden fazla kişiyle evlenebilirdi. Ancak kadın, evleneceği kişiyi seçme ve ondan ayrılma hakkına sahipti.
- Erkek çocuğa önem verilirdi. Kız çocuğun doğumundan sonra anne suçlu görülürdü. Bazen kız çocuklarının öldürüldüğü de olurdu.
- Arap toplumunda en gelişmiş sanat edebiyattı. Bütün Araplar şiir ve hitabete çok meraklıydılar.
- Temeli Nebatlıların yazısına dayanan Arap alfabesini kullanmışlardır.
- Özellikle Kâbe'yi ziyaret ettikleri panayır zamanlarında şiir yarışmaları düzenlerlerdi.

Kâbe

- Kur'an-ı Kerim'de Kâbe'nin Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail tarafından yapıldığı belirtilmektedir. (Bakara Suresi, 127)
- Zamanla putperest inancının hâkim olduğu Arabistan'da her kabileye ait putlar Kâbe'ye yerleştirilmişti.
- Böylece Kâbe'de 360 civarında put vardı. Hatta Kâbe'de Hristiyanların koymuş olduğu kutsal tasvirler bile bulunuyordu.
- Kâbe müşriklerce kutsal sayılır, her yıl ziyaret (hac) edilir ve kurban kesilirdi.

Örnek 1

Aşağıdakilerden hangisi İslam'ın ortaya çıktığı dönemde tarih sahnesinde bulunan güçlerden biri değildir?

- A) Batı Roma
- B) Doğu Roma
- C) Sasaniler
- D) Avarlar
- E) Kök Türkler

Çözüm 1

Batı Roma İmparatorluğu MS 476 tarihinde yıkılmıştır. Bu nedenle İslam'ın ortaya çıktığı dönemde tarih sahnesinde bulunmamaktadır.

Notlarım

Müşrik: Allah'a ortak koşan, putperest

Haram Aylar: Kabileler arasında savaş ve kan davalarının yasak olduğu Ay takvimine göre Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep ayları

a. Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı

- ☞ Hz. Muhammed, Mekke'nin önemli kabilelerinden biri olan Kureys Kabilesinin "Hâşimi" kolundan gelmekteydi.
- ☞ Hz. Muhammed 571 yılında doğmuştur.
- ☞ Annesi Âmine, babası Abdullah'tır.
- ☞ Babası, kendisi doğmadan ölen Hz. Muhammed'i dedesi büyötmüştü.
- ☞ Dedesi Abdölmüttalip, Mekke yönetimiyle ilgili toplantılara torununu da götürürdü.
- ☞ Altı yaşında annesi, sekiz yaşında da dedesi vefat etti.
- ☞ Dedesi ölünce amcası Ebû Talip yeğenine sahip çıktı, O'nu korudu ve büyöttü.
- ☞ Hz. Muhammed, gençlik çağına geldiğinde nezaleti, doğruluğu ve zekâsıyla Mekke halkının saygınlığını kazanmıştı.

- ☞ O'na her bakımdan güvenilir anlamına gelen El-Emin lakabı verilmisti.
- ☞ Gençliğinde amcası ile kervan ticaretine katılarak Suriye ve Yemen'e gitmişti.
- ☞ Önceleri kervanlarını yönettiği Hz. Hatice ile evlendi.

Hz. Muhammed'in Doğduğu Ev

b. Peygamberlik ve Müslömanların Mekke'deki Faaliyetleri

- ☞ Hz. Muhammed içinde yaşadığı toplum hayatını benimsemiyordu.
- ☞ Zaman zaman Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'na gidip düşöncelere dalıyordu.
- ☞ Bir gün bu mağaradayken, kendisine Cebrail vasıtasıyla ilk vahiy geldi (610).
- ☞ Hz. Muhammed, yakınlarından başlayarak insanları İslam'a davet etmeye başladı.
- ☞ Onun davetini ilk kabul edip Müslöman olan Hz. Hatice'dir.
- ☞ Daha sonra amcasının oğlu Hz. Ali, azatlı kölesi Zeyd, yakın dostu Hz. Ebubekir Müslöman oldular.
- ☞ Başlangıçta gizlice İslam davetinde bulunan Hz. Muhammed, gelen vahiyyle İslam'a açık olarak çağrıda bulunmaya başladı.

- ☞ Mekkelilerin kölelik, kumar, faizcilik ve putlar üzerine kurduğu düzenini sarsmaya başlayan Hz. Muhammed'e karşı Mekkeli yöneticilerin tepki ve baskıları artmaya başladı.
- ☞ Bunun üzerine Hz. Muhammed, Müslömanların bir kısmının güvenli bir yer olarak gördüğü Habeşistan'a hicret etmelerini istedi (614-615).

Hira Mağarası

Notlarım

c. Hicret ve İslam Devleti

- 🌀 Mekkeli müşriklerin Müslümanlara baskılarının arttığı bir dönemde, Medine (Yesrib) şehrinde gelen bir grupla I. ve II. Akabe görüşmeleri yapıldı.
- 🌀 Akabe görüşmelerinde Medineliler Hz. Muhammed'e bağlı kalacaklarına ve O'nu koruyacaklarına dair söz vererek biat (bağlılık yemini) ettiler.
- 🌀 Hz. Muhammed 622 yılında yakın arkadaşı Hz. Ebu Bekir ile beraber Medine'ye göç etti.
- 🌀 Bu olaya İslam tarihinde Hicret adı verildi.
- 🌀 Hicret esnasında Hz. Muhammed Medine'ye bir saatlik uzaklıktaki Ranuna Vadisinde ilk Cuma namazını kıldırılmıştır.

Hicret'in Sonuçları

- ✓ Müslümanlar baskıdan kurtularak dinlerini rahat yaşama imkânı buldular.
- ✓ İslam devletinin temelleri atıldı.
- ✓ İslam dini hızla yayılma imkânı buldu.
- ✓ Hz. Ömer döneminde Hicret, Hicri takvimin başlangıcı sayıldı.
- ✓ Hicret'ten sonra Mekke'den göç edenlerle (muhacirler) Medineliler (Ensar) birbirlerine kardeş ilan edildiler.
- ✓ Medinelilerle "Medine Sözleşmesi" adlı antlaşma yapıldı.

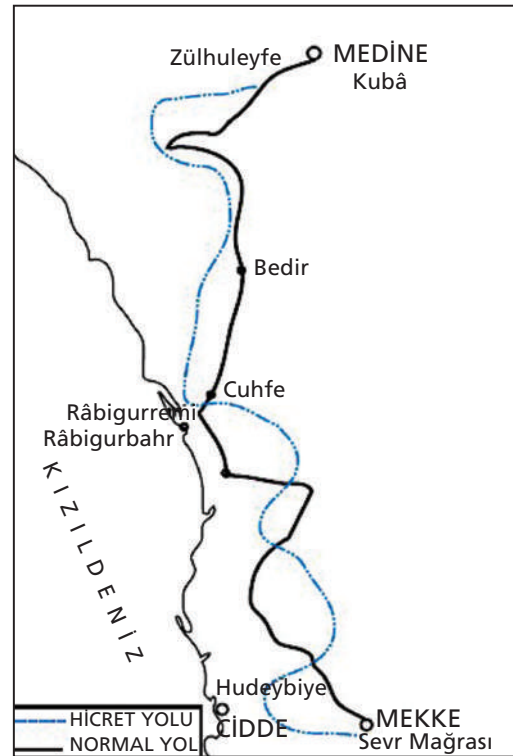
resim

Medine Sözleşmesi

- ✓ Aynı topraklar üzerinde yaşayan insanların, dinleri, inançları ve idealleri aynı olmasa da uymaları gereken evrensel kurallar bu sözleşmeyle ortaya konuldu.

Sözleşmede,

- din özgürlüğünün sağlanması
 - şehrin ortak olarak savunulması
 - Mekkeli müşriklerle mücadele
 - ihtilaflı konuların Hz. Muhammed tarafından çözülmesi
- kararlaştırılmıştır.

Notlarım

Bedir Savaşı (624)

- Medineli Müslümanlar ile Mekke müşrikleri arasındaki ilk savaştır.

Nedenleri

- Hicret eden Müslümanlar, Mekke'de bıraktıkları mallarına karşılık Mekke kervanlarını ele geçirmek istemişlerdir.
- Mekkeliler, kervan yolunun güvenliğini sağlamak ve Müslümanların daha fazla güçlenmesini önlemek istemişlerdir.

Gelişimi ve Sonuçları

- 300 kişilik Müslüman ordusuna karşılık 900 kişilik Mekkeli müşrikler arasındaki savaş Müslümanların zaferiyle sonuçlanmıştır.
- Müslümanların ilk askeri başarısıdır ve Müslümanlara güven sağlamıştır.
- Hz. Muhammed ve İslam'a bağlılık artmıştır.

- Savaş sonunda ganimet paylaşımı ile ilgili uygulamaya (1/5 devlete, 4/5 savaşa katılanlara) ortaya çıkmıştır.
- Medine Sözleşmesine uymayan bazı Yahudiler Medine'den çıkarılmıştır.
- Esirler, fidye veya okuma-yazma öğretmek koşuluyla serbest bırakılmıştır.

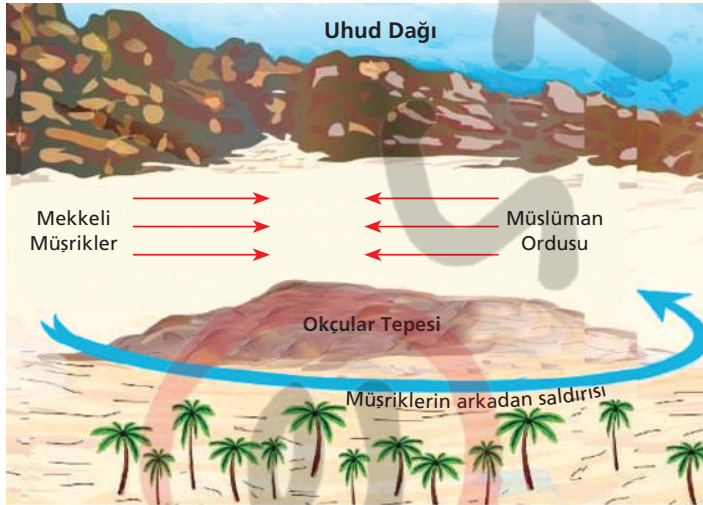
Bedir'de Savaşan ve Namaz Kılan Müslümanlar

Uhud Savaşı (625)

Nedeni

- Mekkelilerin Bedir'in intikamını almak ve İslam'ı ortadan kaldırmak istemeleri

Gelişimi ve Sonuçları

- 3000 kişilik Mekkeli müşrik ordusuna karşı 700 kişiyle yapılan savaşta, Müslümanların galip olduğu bir anda savaş bitti diyerek savaşı terk eden okçuların bölgesinden saldıran Mekkeliler Müslüman ordusuna üstünlük sağladı.
- Mekkeliler, Müslümanları yendikleri düşüncesi ile Mekke'ye çekilirken Hz. Muhammed bir süre Mekkelileri takip etmiştir.
- Savaş sonunda Hz. Hamza şehit olmuş, Hz. Muhammed yaralanmıştır.
- Mekkelilerle işbirliği yapan Yahudi kabileleri Medine'den çıkarılmıştır.

Notlarım

Hendek Savaşı (627)

Nedeni

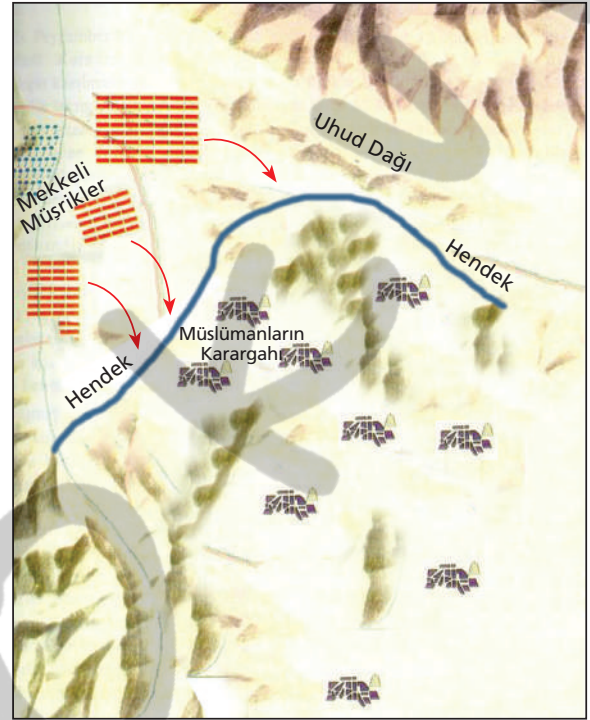
- ☞ Mekkelilerin İslam'ı ortadan kaldırmak istemeleri

Gelişimi ve Sonuçları

- ☞ İranlı Selmanı Farisi'nin önerisiyle şehrin etrafına hendek kazılarak savunma
- savaşı yapılmasına karar verildi.
- ☞ Mekkeliler hendeği aşamayarak geri çekilmek zorunda kaldılar.
- ☞ Savaş Mekkelilerin son saldırı savaşı oldu.
- ☞ İslam Medine dışında da yayılmaya başladı.
- ☞ Mekkelilerle işbirliği yapan son Yahudiler de Medine'den çıkarıldı.

resim

Hendek Savaşı Krokisi

Hudeybiye Antlaşması (628)

- ☞ 628 yılında Müslümanlar Kâbe'yi ziyaret için yola çıkmışlardı. Fakat Mekke müşriklerinin engeliyle karşılaştılar.
- ☞ Hz. Osman, Mekkelilere elçi olarak gönderilerek amaçlarının sadece hac ziyareti olduğunu bildirdi.
- ☞ Yapılan görüşmeler sonunda Hudeybiye Antlaşması yapıldı.

Antlaşma ile

- ☞ İki taraf 10 yıl savaş yapmayacak,
- ☞ Müslüman olan Kureysliler Medine'ye gelirlere iade edilecekler, ancak, bir Müslüman Kureys'e sığınırse iade edilmeyecek,
- ☞ İsteyen Arap kabileleri, Mekke ve Medine ile antlaşma yapabilecek,

- ☞ Müslümanlar o yıl hac etmeyecekler, ancak bir yıl sonra üç gün hac edebilecekler
- kararları alındı.

Antlaşmanın Sonuçları

- ☞ Mekkeliler Müslümanları resmen tanımak zorunda kaldılar.
- ☞ Müslümanlar kendilerini on yıl için güvence altına aldılar.
- ☞ Antlaşma gereği Medine'ye alınmayan Müslümanlar Mekke kervanlarına saldırmışlar ve Mekkelilerin zarar görmesine neden olmuşlardır.
- ☞ İslam'ın yayılması için uygun ortam oluşmuştur.

resim

Notlarım

Hayber'in Fethi (629)

Nedenleri

- Yahudilerin Müslümanlara karşı gizli çalışmalar yapmaları
- Şam ticaret yolunda Müslüman tüccarlara zarar vermeleri

Gelişimi ve Sonuçları

- 10 gün süren kuşatma sonunda Hayber Kalesi fethedilmiştir.
- Şam ticaret yolu güvenlik altına alınmıştır.
- Müslüman olmayan erkeklerden askerlikten muaf olmaları için cizye vergisi alınmaya başlanmıştır.

resim

Mekke'nin Fethi (630)

- Hudeybiye Barış'ının Mekkeliler tarafından bozulması üzerine Hz. Muhammed Mekke üzerine sefere çıktı.
- Fazla bir direnişle karşılaşmadan Mekke fethedildi.
- Hz. Muhammed Kâbe'deki putları kırdı.
- Mekkelilerin affedilmesi İslam'ın Mekke'de hızla yayılmasına neden oldu.
- Böylece zorla Mekke'den çıkarılan Müslümanlar, şehirlerine dönmüş oldular.

→ Çağrı Filminden Mekke'nin Fethi Sahnesi

resim

Notlarım

Huneyn Savaşı (630)

- Putperest Arap kabileleri ile Taifliler'in Müslümanlara karşı Huneyn'de toplanmaları üzerine yapılan savaş, Müslümanların zaferi ile sonuçlanmıştır.
- Bu savaş, putperestlerin İslam'a karşı umutlarını kırmıştır.

Taif Seferi (630)

- Hz. Muhammed Huneyn'de yenilen putperestlerin Taif'e sığınmaları üzerine şehri kuşattı, ancak şehir fethedilemedi.
- Ertesi yıl Taifliler İslamiyet'i kabul ettiler.

Tebük Seferi (631)

- Hz. Muhammed'in son seferidir.
- Bizanslıların, Arabistan'a saldıracakları söylentileri üzerine sefer düzenlenmiştir.
- Ancak Tebük'e gelindiğinde söylentilerin doğru olmadığı anlaşılmıştır.
- Bu sefer İslamiyet'in Suriye'deki Gassaniler arasında yayılmasını sağlamıştır.

Veda Hacı ve Hz. Muhammed'in Vefatı (632)

- Hz. Muhammed hac görevini yerine getirmek üzere geldiği Mekke'de Müslümanlara veda ettiği için bu hac "Veda Hacı" olarak adlandırılmıştır.

Veda Haccında yaptığı konuşmada (Veda Hutbesi);

- ✓ Allah'tan başka ilah olmadığını,
- ✓ Kur'an'ın tamamlandığını,
- ✓ kan davalarının yasak olduğunu,
- ✓ bütün Müslümanların kardeş olduğunu,
- ✓ insanların eşit olduğunu ve üstünlüğün Allah'a kullukta olduğunu,
- ✓ kadınlara karşı iyi davranılması gerektiğini bildirmiştir.
- Medine'ye döndükten sonra hastalanan Hz. Muhammed 8 Haziran 632'de Medine'de vefat etti.

Hz. Muhammed'in Kabrinin de içinde olduğu Mescid-i Nebevi, Medine

etkinlik

resim

etkinlik

Aşağıdaki kelimeler karışık harf düzeninde verilmiştir. Bu harfleri uygun bir biçimde sıralayarak verilen açıklamayı tamamlayınız.

1. Medinelilerle yapılan iki biatın yeri

B	A	E	K	A
A	K	A	B	E

2. Bizans'la ilk savaş

T	U	E	M
M	U	T	E

3. Mekkelilerle yapılan ilk savaş

R	D	E	B	İ
B	E	D	İ	R

4. Mekke'den Medine'ye göç eden Müslümanlar

U	H	A	M	R	C	İ
M	U	H	A	C	İ	R

5. Medineli Müslümanlar

R	A	S	N	E
E	N	S	A	R

6. Medine'de yapılan savunma savaşı

E	H	E	K	N	D
H	E	N	D	E	K

Örnek 2

Hudeybiye Antlaşması'nın,

- I. Mekke ve Medine dışındaki Arap kabileleriyle saldırı-mazlık antlaşması yapılabilecek,
- II. Müslüman bir Mekke'li velisinin izni olmadan Medi-ne'ye sığınırca geri verilecek,
- III. Antlaşma on yıl geçerli olacak

hükümlerinden hangileri İslamiyet'in yayılmasına or-tam hazırlayıcı niteliktedir?

- A) Yalnız I B) I ve II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

Çözüm 2

Antlaşmaya göre on yıllık bir barış ortamının oluşma-sı, Müslümanları psikolojik açıdan rahatlatacağı için İslam'ın yayılmasını kolaylaştıracaktır. Saldırmazlık ant-laşmalarının imzalanması da barış ortamı oluşturacağı için aynı sonucu doğurur. II. öncüldeki durumun İslami-yet'in yayılmasıyla ilgisi yoktur.

Örnek 3

Aşağıdakilerden hangisi Hz. Muhammed zamanın-da gerçekleşen ve Suriye'deki Gassanilerin arasında Müslümanlığın yayılmasına neden olan seferdir?

- A) Taif Seferi
B) Huneyn Savaşı
C) **Tebük Seferi**
D) Hayber'in Fethi
E) Mute Seferi

Çözüm 3

Tebük Seferi Bizans'ın saldırı ihtimaline karşı başlatılmış ancak Bizans ordusunun saldırıda bulunmaması nede-niyle geri dönmüştür. Bu sırada da Suriyeli Gassaniler Müslümanlığı kabul etmeye başlamıştır.

Notlarım

Dört Halife Dönemi

209 211

- Halife, Hz. Muhammed'in peygamberlik görevi hariç, devlet ile ilgili bütün görevlerini yerine getiren İslam Devletinin başkanı demektir.
- Sırasıyla Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali halife olmuştur.
- Bu dönem İslam tarihinde "cumhuriyet devri" olarak da adlandırılır.
- Bunun nedeni halifelerin önde gelen Müslümanlar tarafından yapılan görüşmeler sonucu belirlenmiş olmasıdır.

- Böylece İslam'ın inanç temellerini oluşturan esasları sağlamlaştırdı.
- İç huzur sağlandıktan sonra Halid Bin Velid komutasındaki İslam Ordusu, Dicle ve Fırat nehirlerine kadar ilerledi.
- Bizans'la yapılan Ecnadeyn Savaşı'nın kazanılmasıyla Suriye kapıları Müslümanlara açılmıştı (30 Temmuz 634).
- Hz. Ebubekir devrinde dağınık haldeki Kur'an'ı Kerim sayfaları toplanarak kitap haline getirildi.

Hz. Ebubekir Dönemi (632-634)

- Hz. Ebu Bekir halifeliğinin ilk zamanlarında, İslam'a yönelen iç tehditlerle uğraşmıştır.
- Bu doğrultuda zekât vermek istemeyenlere ve yalancı peygamberlere karşı mücadele etmiştir.

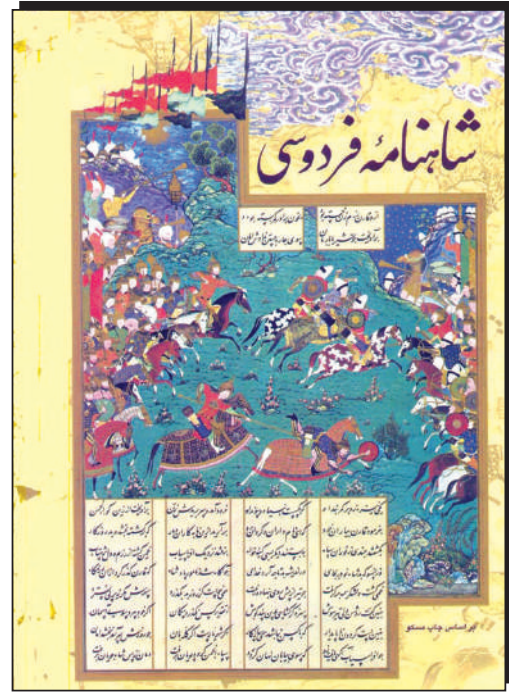

→ Bilinen En Eski Kur'an Sayfaları

SORU

Hz. Ömer Dönemi (634-644)

- Hz. Ebubekir hastalandığında kendisinden sonrası için Hz. Ömer'i vasiyet etmiş, Müslümanların ileri gelenleri de bunu kabul etmişlerdir.
- Hz. Ömer dönemi fetihlerin yoğun olduğu, devlet teşkilatlanmasının başladığı bir dönemdir.
- Suriye'nin fethi, Şam (635), Humus, Hama ve Halep'in ele geçmesiyle devam etmiş, Bizans'la yapılan Yermuk Savaşı'yla Kudüs ele geçirilmiş ve Suriye fetihlerini tamamlamıştır (636).
- Hz. Ömer Suriye bölgesini aldıktan sonra İran üzerine yürüdü.
- İlk saldırıda yenildilerse de, İran'daki iç karışıklıklardan yararlanarak, Kadisiye Savaşı'nda (636) İran Ordusu mağlup edildi.

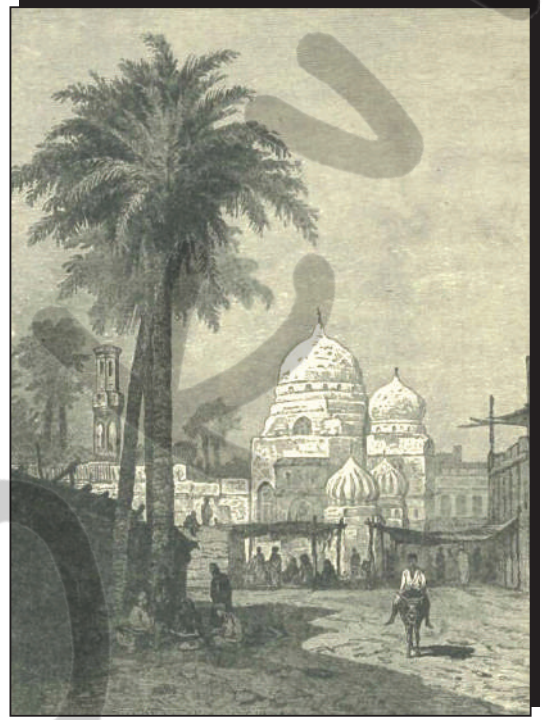
Firdevsî'nin Şehname Adlı Eserinde Kadisiye Savaşı Minyatürü

resim

Notlarım

- 642 tarihinde yapılan Nihavend Savaşı'yla da İran'a kesin darbe vurularak Sasani Ordusu dağıtıldı ve İran fethedildi.
- İran'ın fethi sırasında İslam orduları, bir taraftan da Azerbaycan'a doğru ilerledi. 643-644 yıllarında, Bütün Azerbaycan'ı ele geçiren
- İslam orduları Kafkaslar ve Hazar Denizine ulaştılar.
- Müslüman Araplar ile Türkler arasındaki ilk ilişkiler tüccarlar aracılığıyla bu dönemde başladı.
- Diğer taraftan İslam orduları Doğu Roma (Bizans) ordusunu mağlup edilerek Mısır'ı ele geçirdi (640-641).
- Mısır'daki Hristiyanlar cizye ödemek koşuluyla inançlarında serbest kaldılar.
- Kuzey Afrika fetihlerine devam etmek için bir ordugâh şehir olan "Fustat" kuruldu.

Mısır'da Fustat Şehri

resim

Hiz. Ömer Dönemi Teşkilatlanma Faaliyetleri

- Fetihlerle devletin sınırlarının bir hayli genişlemesi üzerine devlet teşkilatlanması zorunlu hale gelmişti.
- Ülke toprakları yönetim birimlerine ayrılarak valilik sistemi oluşturuldu.
- Adalet sisteminde yenilikler yapılarak şehirlere merkezden kadı tayin edildi.
- Haberleşme sistemine önem verilerek, posta teşkilatı (Berid) kuruldu.
- Beytül Mâl adıyla devlet hazinesi oluşturuldu ve vergi sistemi düzenlendi.
- Düzenli ordu kurularak sınırlarda ordugâh şehirleri oluşturuldu.
- Askeri amaçlı ilk "Divan" örgütü kuruldu.
- Mekke'den Medine'ye hicreti başlangıç olarak kabul eden Hicri Takvim düzenlendi.
- Askerî iktâ sisteminin temelleri atıldı.

Örnek 4

Hiz. Ömer Döneminde sınırların genişlemesi sonucu yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde sınırların genişlemesinin aşağıdakilerden hangisinde bir artışa neden olduğu savunulamaz?

- A) Gelir kaynaklarında
- B) Giderlerde
- C) Merkezi otoriteyi sağlama ihtiyacında
- D) Halife sayısında
- E) Bürokratik işlemlerin düzene sokulması ihtiyacında

Çözüm 4

Sınırların genişlemesi A, B, C ve E seçeneklerinde verilenlerde artışa neden olur. Ancak halife sayısı tektir. Artış söz konusu olamaz.

Notlarım

Hiz. Osman D6nemi (644 - 656)

- ⑥ Hz. 6mer'in vergisinin indirilmesini isteyen bir kişi tarafından 6ldürölmesiyle **oluşturulan bir kurul** tarafından Hz. Osman halife seçildi.
- ⑥ Hz. Osman zamanında İslam orduları **Horasan ve Harezmi**'i fethetti. Amuderya (Ceyhun) Nehri'ne kadar ilerlediler.
- ⑥ Azerbaycan ve Gürcistan'ın fethi ile **Hazar Türkleri** ile komşu oldular.
- ⑥ Bizanslılarla da savaşlar sürdü ve **İslam orduları Kayseri'ye** kadar ilerlediler.
- ⑥ Kuzey Afrika'da Bizanslılardan **Trablusgarp ve Tunus** alındı.
- ⑥ İlk İslam donanması oluşturuldu, Antalya-Finike açıklarında "Zatü's Savari" Savaşı'nda Bizanslılara karşı "ilk deniz zaferi" elde edildi (665).
- ⑥ Kıbrıs Adası fethedildi.

- ⑥ İslam'ın anlaşılmasında oluşabilecek karışıklıkları engellemek üzere Kur'an çoğaltılarak Kahire, Basra, Kûfe ve Sam gibi önemli İslam merkezlerine gönderildi.
- ⑥ Hz. Osman Emevi (Ümeyyeoğulları) soyundan gelenleri devletin yönetimine getirince Kûfe ve Mısır gibi yerlerde ayaklanmalar çıktı.
- ⑥ İslamiyet'in ortadan kaldırdığı kabile kavgaları yeniden gündeme geldi ve Hz. Osman şehit edildi (656).

→ Hz. Osman'ın Okurken Şehit Edildiği Kur'an

Hiz. Ali D6nemi (656 - 661)

- ⑥ Hz. Osman'ın vefatı üzerine **Medine halkı Hz. Ali'nin** halife olmasını istediler.
- ⑥ **Kargařaya son vermek** isteyen Hz. Ali bu teklifi kabul etti.
- ⑥ Ancak Hz. Ali'nin halifeliği iç çekismelerle geçti ve bu nedenle fetihler durdu.

- ⑥ Savaş **Hz. Ayře'nin** devesinin etrafında olduğu için **Cemel (Deve) Olayı** dendi.
- ⑥ Yapılan savaşı **Hz. Ali kazandı** ve Hz. Ayře Medine'ye gönderildi.
- ⑥ Bu olaydan sonra devlet merkezi, **Medine'den Kûfe'ye** taşındı.

Cemel Vakası (Deve Olayı)

- ⑥ Emevi ailesinden olanlar **Hz. Osman'ın** katilinin bulmasını Hz. Ali'den istediler.
- ⑥ Hz. Ali ise **kargaşa döneminde masumların da zarar göreceği düşüncesiyle** olaylar yatıştıktan sonra katilleri cezalandırmak istedi.
- ⑥ Bunun üzerine **Hz. Ayře (Hz. Muhammed'in eşi), Talha ve Zübeyir'in önderliğinde bir grup ile Hz. Ali taraftarları arasında savaş yapıldı.**

Kûfe'de Hz. Ali Camii

Sıffin Savaşı ve Hakem Olayı (657)

- ☞ Suriye valisi **Muaviye Hz. Ali'nin halifeliğine karşı çıkıyordu.**
- ☞ **Cemel Olayından sonra Hz. Ali'ye karşı olanlar Muaviye'yi halife ilan ettiler.**
- ☞ **Taraflar arasında savaş kaçınılmaz oldu. Sıffin'de yapılan savaş Hz. Ali taraftarları kazanacağı sırada Muaviye'nin askerleri mızraklarının ucuna Kur'an ayetlerini taktılar.**
- ☞ **Bu durumda Hz. Ali taraftarları savaşa devam etmediler.**
- ☞ **Halifelik anlaşmazlığının, Kur'an hükümleri esas alınarak, iki tarafın seçeceği hakem kurulu tarafından çözülmesi** kararlaştırıldı.
- ☞ **Ancak Muaviye ve Amr bin As'ın yaptığı hilelerle Muaviye Sam'da halifeliğini ilan etti.**

etkinlik

resim

? Örnek 5

Hz. Ali döneminde Cemal Olayının meydana gelmesi ve Sıffin Savaşı'nın yapılması,

- I. fetih hareketlerinin hızlandığı
- II. iç karışıklıkların yaşandığı,
- III. Müslümanlar arasında görüş ayrılıklarının ortaya çıktığı

yargılarından hangilerini doğrular?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

Çözüm 5

Hz. Ali döneminde yaşanan olayların ortak özelliği Müslümanlar arasında ayrılıklar ve çatışmalar yaşanmasıdır. Fetih hareketleri bu dönemde durmuştur.

Bu gelişme sonucunda Müslümanlar üç gruba ayrıldı:

- * **Şiiler:** Hz. Ali taraftarları olup Irak ve Hicaz taraflarında yoğunlaşmıştır.
- * **Emeviler:** Muaviye yanlılarıdır. Daha çok Mısır ve Suriye taraflarında toplanmışlardır.
- * **Hariciler:** Hem Hz. Ali'ye hem de Muaviye'ye karşı olanlar.
- ☞ **Hariciler, İslam Devleti'ndeki ayrılıklara son vermek iddiasıyla Hz. Ali, Muaviye ve Amr bin As'ın öldürülmesi gerektiğine karar verdiler.**
- ☞ **Muaviye ve Amr bin As, düzenlenen suikasttan kurtuldu. Hz. Ali ise sabah namazına giderken yaralandı ve birkaç gün sonra da vefat etti** (661).
- ☞ **Hz. Ali'nin ölümü ile de "Dört Halife Devri" son buldu.**

? Örnek 6

Dört Halife Dönemi'nde görülen,

- I. İslamiyet'te ayrılıklar ve çatışmalar başlamıştır.
- II. Halifeler seçimle başa gelmişlerdir.
- III. Kur'an sureleri toplanmıştır.
- IV. Halifelerin iktidarının meşruiyeti tartışılmıştır.

gelişmelerden hangileri, bu dönemin kapanmasına zemin hazırlamıştır?

- A) I ve II B) I ve III C) I ve IV
D) II ve IV E) III ve IV

Çözüm 6

Dört Halife Dönemi'nin sona ermesi Müslümanlar arasında çıkan halifelik kaynaklı ayrılık ve iç çatışmalarla doğrudan ilgilidir. Halifelerin seçimle belirlenmesi ve Kur'an'ın kitap haline gelmesi Dört Halife Dönemi'ndeki olumlu gelişmelerdir.

Notlarım

a. Emeviler Devleti (661 - 750)

- Hz. Ali'den sonra Kûfeliler Hz. Hasan'ı halife olarak seçtiler de, Hz. Hasan Müslüman kanı dökülmesini istemediğinden, sonraki halifenin seçimiyle belirlenmesi konusunda Muaviye ile anlaşarak halifelikten vazgeçmişti.
- Emevi hanedanının kurucusu olan Muaviye, Emevi (Ümeyyeoğulları) soyundandı.
- Muaviye, Hz. Hasan'la anlaşmasına rağmen kendisinden sonrası için oğlu Yezid'i halife ilan etti. Böylece halifelik babadan oğula geçen "saltanat" rejimi haline geldi.
- Bu dönemde devlet merkezi Şam şehri oldu.

resim

Emevi Fetihleri

- Emeviler döneminde Hz. Ali zamanında duran fetihler tekrar başladı.
- İstanbul 668 ve 674 yıllarında iki kez kuşatıldı.
- Muaviye ve Yezid zamanında İslam orduları, siyasi birliğin bulunmadığı Maveraünnehir bölgesindeki Taşkent, Buhara ve Semerkant bölgelerini ele geçirdiler.
- Abdûlmelik ve Velid zamanında Atlas Okyanusu'na kadar bütün Kuzey Afrika fethedildi.
- Tarik Bin Ziyad, Cebelitarık (Septe) boğazını geçerek ilk kez Avrupa kıtasına girdi ve Vizigot Krallığını Kadiks Savaşı'nda (711) yenerek İspanya'yı (Endülüs) fethetti.

Kerbela Olayı (680)

- Muaviye'nin, oğlu Yezid'i halife olarak yerine getirtmesini kabul etmeyen Kûfeliler Hz. Ali'nin küçük oğlu Hz. Hüseyin'i halife ilan etmek için Kûfe'ye çağırdılar.
- Halife Yezid kuvvetleri, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmesini engellemek için Kerbela denilen yerde Hz. Hüseyin ve yakınlarını öldürdüler.
- Bu olay Müslümanlar arasındaki ayrılıkların keskinleşmesine ve yüzyıllarca süren büyük tepkilere yol açtı.

- İslam orduları İspanya'dan sonra Fransa üzerine hareket ettiler.
- Frank ordularıyla yapılan Puvatya Savaşı ile İslam ordusu mağlup oldu ve İspanya'ya geri dönüldü (732).

İspanya'nın Fethi

resim

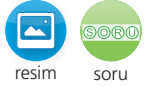
Notlarım

Emevilerde Teşkilatlanma

- ☞ Devlet başkanlığı **babadan oğula geçer hale gelmiştir.**
- ☞ Halifeye bağlı **Muhafız Birliği** kurulmuştur.
- ☞ **Eyalet** sistemi oluşturulmuştur.
- ☞ Abdülmelik döneminde **"Dinar"** adı ile ilk İslam parası bastırılmıştır.
- ☞ Resmî yazışmalarda **Arapçanın kullanılması zorunlu hâle getirilmiştir.**
- ☞ Böylece **Arap alfabesi** Arabistan dışında da yaygınlaşmıştır.
- ☞ **Arap milliyetçiliği anlayışı** hâkim olmuştur.
- ☞ Devlet yöneticilerinin yaşadığı **saraylar ortaya çıkmıştır.**

→ Şam Emevi Camii

Emevilerin Yıkılışı

- ☞ Emevilerin son zamanlarında **Horasan'da Ebu Müslim** adlı bir Türk komutan ayaklanma başlattı.
- ☞ Ayaklanma kısa zamanda yayıldı ve Emevi Halifesi II. Mervan öldürüldü.
- ☞ Abbasoğullarından **Ebû Abbas Abdullah Kûfe'de** halife ilan edildi.
- ☞ Böylece **Emevi Hanedanı yıkıldı (750).**
- * Emeviler Döneminde halifeler **gösterişli bir hayat sürmeye** başladı.
- * Bu dönemde halifeler ordu komutanlığını bırakarak, **sadece devlet başkanlığı** görevini yürüttüler.
- * Emevilerden **Ömer bin Abdülaziz** gerçekleştirdiği faaliyetlerle **Dört Halife devrinin sade ve huzurlu ortamını** oluşturmuştur.

Emeviler Döneminde halk 4 sınıfa ayrılmıştı:

- * Müslüman Araplar-Diğer sınıflardan **üstün tutulmuşlardır.**
- * Mevali-Arap olmayan Müslümanlardır ve ikinci sınıf muamelesi görmüşlerdir.
- * Zimmi-İslam Devletinde yaşayan gayrimüslimlerdi, vergi öderlerdi.
- * Köleler -İslam'la birlikte ıslah edilmeye çalışılsa da varlığı devam etmiştir.

Ömer Bin Abdülaziz Dönemi Emevi Sınırları

➔ Notlarım

Emevilerin yıkılmasında etkili olan faktörler:

- * Arap milliyetçiliği politikası izlenmesi ve Arap olmayanların aşağılanması
- * Gayrimüslimlerden alınan vergilerin Müslümanlardan da istenmesi
- * Hz. Muhammed'in soyundan gelenlere (Ehl-i Beyt) kötü davranılması
- * Sınırların genişlemesiyle merkezi otoritenin zayıflaması
- * Şiilerin halifeliği ele geçirmek için mücadele etmeleri
- * Yönetimde sadece Emevi ailesinden olanların görevlendirilmesi

Şam Emevi Camii'ndeki
Karbela Şehitlerinin Başının Bulunduğu Bölüm

soru

b. Endülüs Emevi Devleti (756 - 1031)

- ⌚ Abbasi hanedanının egemenliğini kabul etmeyen Emevi soyundan gelen Abdurrahman İspanya'ya gelerek burada Endülüs Emevi Devleti'ni kurdu (756).
- ⌚ Kurtuba başkent oldu.
- ⌚ Daha çok bilim, sanat ve kültürel alanda ileri giden Endülüs Emevi Devleti, Avrupa'nın birçok bölgesinden gelen öğrencilerin eğitim aldığı bir merkez haline geldi.
- ⌚ Avrupa'da Rönesans Hareketlerinin başlamasında Kurtuba'daki birçok cami, medrese ve kütüphane etkili oldu.
- ⌚ Endülüs Emevi Devleti iç karışıklıklar ve Hristiyan İspanya krallıklarının baskıları sonucu 1031'de yıkıldı.

- ⌚ Yıkılışla birlikte çoğu kısa sürede Hristiyanların eline geçen Tavaif-i Mülük adlı küçük devletler kuruldu.

Kurtuba Camii

resim

Notlarım

c. Beni Ahmer Devleti (1232-1492)

- Endülüs Emevi Devleti'nin yıkılmasıyla İspanya'da ortaya çıkan Beni Ahmer Devleti'nin kurucusu, Muhammed Bin Ahmer'dir.
- Başkent Gırnata sanat, kültür ve bilimde ileri bir seviyedeydi.
- 1492'de Aragon kralı Ferdinand ve Kastilya Kraliçesi Isabella evlenerek ülkelerini birleştirdi ve Müslümanlara karşı güç birliği oluşturdular.
- İspanyollarla Müslümanlara kötü muamele yapamayacağına dair anlaşma yapan Beni Ahmer Hükümdarı Abdullah teslim oldu.
- Ancak İspanyollar büyük bir Müslüman ve Yahudi katliamı yaptılar. Din değiştirmeye zorladılar.
- Kurtulabilen Müslüman ve Yahudiler II. Bayezid döneminde Osmanlı ülkesine getirildiler.

Müslümanların İspanyollarla Mücadelesi

? Örnek 7

Bilim, sanat ve kültürel alanda gelişme gösteren Endülüs Emevi Devleti, Avrupa'nın birçok bölgesinden gelen öğrencilerin eğitim aldığı bir merkez olmuştur.

Buna göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A) İslam bilimi Avrupa'dan ileridedir.
- B) Endülüs Emevileri farklı alanlarda gelişme göstermiştir.
- C) Müslümanlar eğitim merkezi kurmuşlardır.
- D) İslam dini bilimsel gelişmeleri engellememiştir.
- E) Avrupalılar Müslümanlığı kabul ederek eğitim almışlardır.

Çözüm 7

Avrupalıların Müslümanlardan eğitim alması için İslamı seçmelerine gerek yoktur.

? Örnek 8

Avrupalılar, Endülüs medreselerinde öğrenim görmüşler ve Arapça eserleri Latinceye tercüme etmişlerdir.

Bu durumun aşağıdakilerden hangisine neden olduğu savunulamaz?

- A) İslam medeniyetinin Batılılarca tanınmasına
- B) Haçlı Seferleri'nin başlamasına
- C) Kültürel etkileşimin yaşanmasına
- D) Avrupa'da pozitif bilimlerin gelişmesine
- E) Skolastik düşüncenin zayıflamasına

Çözüm 8

Haçlı Seferlerinin başlatılmasının temel nedeni Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ve Kudüs'ün Müslümanlardan alınmak istenmesidir.

Notlarım

Abbasiler Dönemi

129 130

Abbasiler (750 - 1258)

- Abbasî Devleti, Emevilerin yıkılmasıyla Ebu'l Abbas Abdullah tarafından 750 yılında kuruldu.
- Ebu'l Abbas Abdullah, Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan olduğu için devletin adı "Abbasî Devleti" oldu.
- İkinci Abbasî halifesi El-Mansur, 754'te Bağdat'ı başkent yaptı.
- En parlak dönemleri Harun Reşid Dönemi'dir.
- Harun Reşid, Bizans'taki iç karışıklıktan yararlanarak Ankara'da Bizans'ı mağlup etti ve vergiye bağladı.
- Abbasiler, Emevilerin izlediği Arap milliyetçiliği politikasını terk ettiler.
- Halife Mutasım zamanında Türkler ordu komutanlığı ve devlet yönetiminde önemli görevlere getirildiler.

Halife Harun Reşid Kutsal Roma German İmparatorluğu elçilerini kabul ediyor

- Türklerden oluşan orduları Anadolu'da "Avasım" adıyla kurulan sınır şehirlerine yerleştirdiler.
- Samarra şehri de Türklerin Araplara karşı savaşçılıklarını kaybetmesini önlemek üzere kuruldu.
- IX. yüzyıldan itibaren Türklerin yönetimdeki etkileri artmaya başladı.
- Önce Gazneli Sultan Mahmut, daha sonra Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey Abbasî halifesini Şii Büveyhoğulları tehlikesinden korumuşlardır.
- Halifenin siyasi otoritesinin zayıflamasıyla Abbasî topraklarında kısa süreli yeni devletler kuruldu.

Abbasî Topraklarında Kurulan Devletler

- ✓ Mısır'da Tolunoğulları ve Akşitler (İhsidiler)
- ✓ Kuzey Afrika'da Ağlebiler
- ✓ Irak ve İran'da Büveyhoğulları
- ✓ Maveraünnehir'de Samanoğulları
- ✓ Horasan'da Tahiriler

Samarra Şehri

Notlarım

Abbasilerin Yıkılışı

- ☞ Moğol/İlhanlı hükümdarı Hülagu Han 1258'de Bağdat'ı ele geçirerek Abbasi Devleti'ne son vermiştir.
- ☞ Moğollardan kaçabilenler Mısır'a giderek Memluklere sığınmışlardı.
- ☞ Memlukler, halifeliğin gücünden yararlanmak üzere Abbasilerden Muntasır'ı halife ilan ettiler.
- ☞ Sembolik olarak devam eden Abbasi halifeliği Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Mısır'ın fethine kadar sürmüştür.

Moğolların Bağdat Kuşatması

Abbasilerde Kültürel Gelişmeler

- ☞ Abbasiler döneminde fetihler yavaşlamış, İslam uygarlığı ise en parlak dönemini yaşamıştır.
- ☞ Eski Yunan klasikleri Arapçaya çevrilerek medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur. Özellikle Aristo ve Eflatun (Platon)'un görüş ve düşüncelerinden yararlanılmıştır.
- ☞ Hintlilerin matematik, coğrafya, tıp ve astronomiyle ilgili bazı kitapları Arapçaya çevrilmiş, bu sayede Hint rakamları ve onlu sistem İslam bilimine dâhil olmuştur.
- ☞ Çinlilerden kâğıt yapımını öğrenmişler, kâğıt imalathaneleri kurmuşlardır.
- ☞ Ayrıca Süryanice ve Farsça pek çok eser Arapçaya çevrilmiştir.
- ☞ Bu çalışmalar, özellikle Harun Resid, Memun ve Mutasım zamanında en ileri boyutlara ulaştı.
- ☞ Harun Resid Döneminde zengin bir kütüphaneye sahip Beytül-Hikme adıyla ilim merkezi kuruldu.
- ☞ Moğollar Bağdat'ı yakıp yıktıklarında, Bağdat kütüphanesindeki on binlerce kitap da bu yıkımdan nasibini aldı.

→ Latinceden Arapçaya Çevrilmiş Bir Tıp Kitabı

Notlarım

Abbasilerde Devlet Teşkilatı

- 🌀 Abbasiler devlet işlerinin yürütülmesi için vezirlik makamını kurdular.
- 🌀 Bu sayede halifeler siyasi kimlik yerine dini kimliklerini öne çıkardılar.
- 🌀 Hz. Ömer Dönemi'nde kurulan divan, Abbasiler Dönemi'nde geliştirildi ve devletin en etkili kurumu haline getirildi:
- ✓ **Divan-ı Ceyş:** Askerlik işlerine bakardı.
- ✓ **Divan-ı Beyt'ülmal:** Gelir ve giderlere bakardı.
- ✓ **Divan-ı Mezalim:** Adalet işlerini yürütürdü.
- ✓ **Divan-ı İnşa:** Yazı işlerini yürütürdü.

İslam devletine başkentlik yapmış başlıca şehirler:

- * Hz. Muhammed Döneminden Hz. Ali'ye kadar **Medine**
- * Hz. Ali dönemi **Küfe**
- * Emeviler Dönemi **Şam**
- * Abbasiler Dönemi **Bağdat**
- * Endülüs Dönemi **Kurtuba'dır**

Örnek 9

Abbasiler döneminde yabancı milletlerden faydalanma yoluna gidilmiş ve bu sayede iyi bir uyum örneği sergilenmiştir. Buna karşın Emeviler sadece Arap milletini üstün gördüklerinden, Endülüs Emevileri dışında uzun yıllar yasayamamışlardır.

Bu bilgiye dayanarak, aşağıdaki yargılardan hangisine varılabilir?

- A) Milliyetçiliğin o devirlerde çok revaçta olduğuna
- B) Abbasiler Emevilerin bazı politikalarını değiştirmiştir.
- C) Endülüs Emevileri'nin milliyetçi olduğuna
- D) İslamiyet'in sadece Araplar arasında yayıldığına
- E) Abbasilerin Emeviler'le iyi ilişkiler içinde olduklarına

Çözüm 9

Abbasilerle Emeviler arasındaki temel farklardan biri Arap milliyetçiliği düşüncesidir. Abbasiler Emevilerin bu politikasını değiştirmişlerdir.

etkinlik

Aşağıdaki ifadeleri uygun olan açıklamalarla eşleştiriniz.

İFADELER

1. Puvatya Savaşı	e
2. Beyt'ül Mal	c
3. Endülüs	d
4. Kerbela Olayı	b
5. Cemel Olayı	h
6. Kurtuba	g
7. Samarra	a
8. Kadiks Savaşı	f

AÇIKLAMALAR

a	Abbasilerin Türkler için oluşturduğu şehir
b	Hz. Hüseyin'in şehit edildiği olay
c	Devlet hazinesi
d	İspanya'ya Müslümanların verdiği isim
e	İslam ordularını Avrupa'da durduran savaş
f	İspanya'nın fethini sağlayan savaş
g	Endülüs Emevi Devleti'nin başkenti
h	Müslümanlar arasındaki ilk iç savaş

Notlarım

- ☞ İslam, eğitime ve ilim öğrenmeye büyük önem vermiştir.
- ☞ Özellikle VIII. ve XII. yüzyıllar arasında İslam coğrafyası bilimsel gelişmelerin merkezi konumundadır.
- ☞ Avrupa'da ortaya çıkan Rönesans akımlarının temelinde İslam dünyasında ortaya çıkan gelişmelerin büyük rolü vardır.
- ☞ Türkler de İslam'a girmeleriyle bilimsel çalışmalara öncülük etmişler, İslam medeniyetinin gelişmesinde önemli rol üstlenmişlerdir.
- ☞ Moğol istilası ve Endülüs'ün kaybedilmesi İslam bilimine en büyük darbeleri vurmuştur.
- ☞ İslam dünyasında, öğrenmekte ve araştırmakta kolaylık sağlamak amacıyla bilimler, kendi arasında İslamî bilimler ile sosyal ve fen bilimleri şeklinde ayrılmıştır.

a. İslamî Bilimler

- ☞ İslam'ın doğru anlaşılması ve öğrenilmesi için ortaya çıkmışlardır.
- ☞ Kur'an'ı temel alırlar.

Tefsir

- ✓ Kur'an-ı Kerim'i açıklayan ve yorumlayan bilimdir.
- ✓ Bu bilimle uğraşanlara "müfessir" denir.
- ✓ En ünlü müfessirler; Taberî, Zemahşerî, İbn-i Mesud'dur.

Taberî'nin Büstü ve Tefsiri

Hadis

- ✓ Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarına "hadis" denilir.
- ✓ Bunları inceleyip doğruluğu hakkında bilgi veren bilime de hadis bilimi adı verilir.
- ✓ Hadis, Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam dininin ikinci ana kaynağıdır.
- ✓ Hadis bilimiyle uğraşanlara "muhaddis" denir.
- ✓ En ünlü muhaddisler Buharî, Müslim, Ebu Davud, Tirmizî, İbn-i Mâce ve Nesaî'dir.

6 Büyük Hadis Kitabının Bir Arada Olduğu, "Kütüb-i Sitte"

Fıkıh

- ✓ İslam hukukudur.
- ✓ Bu bilimle uğraşanlara "fakih", fakihlerin verdikleri kararlara "fetva" denilmiştir.
- ✓ En ünlü fakihler Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şâfi ve İmam Ahmet bin Hanbel'dir.

Kelam

- ✓ Allah'ın birliğini, sıfatlarını, peygamberlik ve ahiyetle ilgili konuları akıl ve mantık yoluyla ispat eden bilimdir.
- ✓ En ünlü kelamcılar; İmam Maturidi, İmam Eş'ari'dir.

Tasavvuf

- ✓ Allah'ı tanımayı ve ona kalp yoluyla yaklaşmayı amaç edinen ilim dalıdır.
- ✓ En önemli mutasavvıflardan biri Muhyiddin Arabî'dir.

Notlarım

b. Sosyal ve Fen Bilimleri

- ☞ Müslümanlar İran, Suriye, Mısır ve Orta Asya'yı fethettiklerinde astronomi, tıp, matematik, felsefe, eczacılık, coğrafya gibi bilimlerle karşılaştılar.
- ☞ Müslümanlar bu bilim dallarını Arapçaya yapılan tercümelemler vasıtasıyla tanıdılar.
- ☞ Özellikle Abbasiler Döneminde bilimsel çalışmalarda önemli ilerlemeler görüldü.

Tarih

- * Taberi, İbn Haldun, Mesudî, İbnü'l Esir gibi âlimler Dünya ve İslam tarihine dair kitaplar yazmıştır.

Coğrafya

- * Mesudî, İbn Fadlan, İbn Battuta, İdrisî en önemli coğrafyacılarıdır.
- * İbn Battuta'nın seyahatnamesi birçok tarihçi için kaynak kitap olmuştur.

Matematik

- * Araplar, Hint rakamlarını alarak matematikte kullandılar.
- * Trigonometri, cebir, logaritma ve geometri alanlarında da birçok çalışma ve eser verildi.
- * Bu eserlerden Harezmi'nin Hisabe'l-Cebr adlı eseri, Avrupa'daki üniversitelerde yıllarca ders kitabı oldu.

Kimya

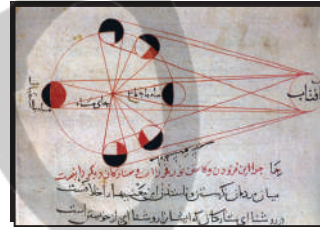
- * Cabir İbn Hayyan, yapay altın yapmaya çalışmıştır (simya).
- * Cabir kimyanın esaslarını oluşturmuş, hassas terazî, imbik gibi aletler geliştirmiştir.
- * Riyazi ise asit sülfüriği bulmuştur.

Tıp ve Eczacılık

- * Öncüler İbn-i Sina ve Er Razi idi.

Astronomi

- * Fezarî, usturlap kullanarak yıldızların hareketlerini izlemiş, Güneş ve Ay tutulmalarının zamanını tahmin etmişti.
- * Ayrıca gece ve gündüzün kısalıp uzamasını gösteren cetveller hazırlamıştır.
- * El Harezmi de, astronomi cetvelleri hazırlayarak yıldızların hareketlerini izlemiştir.
- * Biruni, dünyanın kendi etrafında döndüğünü söylemiş, ay ve güneşin hareketlerini de incelemiştir.
- * Yine bu dönemde rasathaneler kurulmuştur.

→ Biruni'nin Ay'ın Hareketlerine Dair Çizimi

- * İbn-i Sina'nın El Kanun Fi't-Tıp adlı eseri 500 yıl süreye Avrupa'da temel tıp kitabı olarak okutuldu.
- * Er Razi'nin çiçek ve kızamık hastalıklarını konu edindiği eserleri de Avrupa'da okutuldu.

Fizik

- * Bugünkü fiziğin ışık bilimi sahasında, temel olarak ne görülüyorsa ilk kez ortaya koyan İslam dünyasının ünlü fizik âlimi İbnü'l-Heysem'dir

Felsefe

- * İslam felsefesi İlk Çağ Yunan felsefecilerinden etkilenmiştir.
- * Onların eserleri temel alınarak yeni görüşler geliştiren Farabi, Kindi, İbn-i Sina, İbn-i Rüşd en önemli felsefecilerdendir.

Bunları
Biliyor muydunuz?

140 241

- ❖ Wright kardeşlerden 1023 sene önce İbn Firnas'ın (Ö. 808) uçağı yapıp uçmayı gerçekleştirdiğini...
- ❖ John Dalton, Otto Hahn, Enrich Fermi ve Albert Einstein'dan 1000 sene önce Cabir bin Hayyan (721–805)'ın Atom üzerinde çalışmalar yaparak ilk defa atomu tarif edip atom bombasının şiddetinden bahsettiğini...
- ❖ İbnün Nefis (?-1288) ilk defa kan dolaşımını bulmasına rağmen bunun 16. yy.da Michael Servitüs ve W. Hervey'e mâledildiğini...
- ❖ Subap, otomatik silindir, otomatik çeşme ve sürahilerin Cezerî (1136–1206) tarafından ilk olarak yapıldığını, aynı âlimin teorik olarak bilgisayar mantığını ortaya atarak onun mucidi olmasına rağmen günümüzde Charles Babage'ye mâledildiğini. Aynı âlimin sibernetiğin de kurucusu olduğunu...
- ❖ Kâşânî (?-1436)'nin binomal denklemleri kurup ilk defa çözmesine rağmen bunun kendisinden yıllarca sonra gelen Newton'a mâledildiğini...
- ❖ Sabit Bin Kurra (835-902)'nın Anesteziyi ilk defa bulduğunu, Ali bin İsa (XI.yy.)'nin ise ilk defa onu göz ameliyatlarında uyguladığını. Göz hakkında ilk defa müstakil bir eser hazırladığını, fakat bunun 1850 yılında Junkey'in buluşu gibi takdim edildiğini..
- ❖ Gök cisimlerinin elips yörüngede hareket ettiğine dair fikrin el-Birûnî'nin (973-1051) fikri olmasına rağmen Kepler'e mâledildiğini, Kopernik'in güneş teorisinin ise İbn-i Satir (1304-1376)'den tıpatıp kopya edildiğini...
- ❖ Kimyada Kantitatif metodun Ebülkasım el-Kaşi (?-1436) tarafından bulunduğunu, günümüzde ise altında Bianck ve Lovasier'in imzalarının olduğunu...

- ❖ Yerçekimini, dünyanın hem kendi eksenini, hem de güneş etrafında döndüğünü ve dünyanın yuvarlaklığını delillerle tesbit edip dünyanın dönüş hızını hesaplayanın Birûnî (973-1051) olduğunu, bu konularda Muhyiddin Arabî (1164-1240), Ebül Heysem (965-1039) gibi bilginlerin de eserleri bulunmasına rağmen Newton ve Galile (1564-1642)'nin bunları sahiplendiğini...
- ❖ Kaya ve fosil magnetizması veya paleomanyetizmayı ilk defa keşfeden Birûnî olmasına rağmen 9 asır sonra 1940'larda Königsberger, E.O Theiller, T. Nogata'nın bu fikirlerin sahibi olarak gösterildiğini...
- ❖ Sublimasyon, (katı halden buhar haline geçme) kalsinasyon, (ısı yardımı ile parçalanma) eritme fırınları yanında sayısız deney tüplerinin Cabir b. Hayyan tarafından ilk defa yapıldığını...
- ❖ Harizmî'nin (780-850) sıfır, kök ve karekök kullanıp Cebir'in temelini atarak Algoritmanın sahibi olduğunu. Lineer ve Kuadratik sistemleri kurarak çözümlerini ortaya koyduğunu...
- ❖ Battani (858-929)'nin Trigonometrinin kurucusu olduğunu, yaklaşık bin sene önce sinüs, kosinüs, tanjant ve kotanjant tariflerini ilk defa ortaya atıp yılı 365 gün 5 saat 46 dakika 22 saniye olarak hesapladığını...
- ❖ Ebu Ma'ser (785-886)'in gel-git (Med-cezir) hadiselerini ilk defa tesbit ederek kaleme alan bilgin olduğunu...
- ❖ Pi sayısının gerçek değerinin, ilk defa El-Kaşenî (?-1436) tarafından hesaplandığını ve kesin sonucu olmayan problemlerin yaklaşık çözümünü ve mükerrer logaritmayı (Iterative Algorizm) icad edip hesaplamasını yapıp kullanan ilk âlim olduğunu...
- ❖ Batlamyus'un felsefe ve astronomi görüşünü çürütüp modern astronominin temel kanunlarını ortaya atan Zerkali (1029-1087) ve Bitrucci (Öl.1217) olmasına rağmen bunun Kopernik (1473-1543) ve Kepler'e mâledilerek astronominin babaları unvanının verildiğini...

Ve daha pek çoklarını... Biliyor muydunuz?

Notlarım

Cizye

Gayrimüslim sağlıklı erkeklerden askerlik yapmadıkları için alınan vergi

Mevali

Emevilerin Arap olmayan Müslümanlar için kullandığı kavram

Öşür

Müslüman çiftçilerin ödediği 1/10 ürün vergisi

Harem

Evlerde ya da saraylarda kadınlara ayrılmış bölüm

Fidye

Kurtulma bedeli

KAVRAMLAR

Panayır

Eğlence, alışveriş, yarışma yapılan pazar yeri

Biat

Bir kimsenin devlet başkanlığını kabul etmek

Haraç

Gayrimüslimlerden alınan toprak ve ürün vergisi

İktâ Sistemi

Mülkiyeti devlete ait olan toprak gelirinin bir hizmet karşılığı olarak kişiye verilmesine dayanan sistem

Kadı

Türk-İslam devletlerinde her türlü davaya bakan hâkim

Zekât

Müslümanların mallarından verdiği 1/40 vergi

Sahabe

Hizmeti Muhammed'i gören Müslümanlar

Mecusi

Ateşe tapınan

Zımmî

İslam egemenliğini kabul eden gayrimüslimlere verilen isim

Ganimet

Savaşta ele geçirilen mallar

Vaha

Çöllerde tarım veya yerleşme bölgesi

Dinar

İslam'ın ilk parası

KAVRAMLAR

Siyer

Hizmeti Muhammed'in hayatını anlatan eser

Bedevi

Göçebe yaşayan Arap yerlisi

Hutbe

Cuma ve bayram namazlarında cemaate okunan dua ve verilen öğüt

Cihat

İslam uğruna yapılan savaş

Vahiy

Allah tarafından bir düşüncenin peygambere bildirilmesi

etkinlik

Aşağıda verilen cümlelerin karşısına doğru ise **D**, yanlış ise **Y**, harflerini yazınız.

1. Müslümanlar ilk hicretlerini Medine'ye yapmışlardır.
2. İlk Divan örgütü Hz. Ömer döneminde kurulmuştur.
3. Nihavent Savaşı'yla Sasani Devleti'ne son verilmiştir.
4. Hz. Osman döneminde Hazar Türkleriyle Belencer Savaşı yapılmıştır.
5. İlk donanma Hz. Osman Döneminde kurulmuştur.
6. Halifelik Emeviler döneminde saltanata dönüşmüştür.
7. Kur'an nüshalarının çoğaltılması Hz. Ebubekir dönemindedir.
8. Hudeybiye Barışıyla Mekke fethedilmiştir.
9. İslam tarihindeki ilk İstanbul kuşatması Abbasi Devleti döneminde yapılmıştır.
10. Akabe Biati ile İslam Devleti'nin varlığı Mekke'li müşriklerce resmen tanınmıştır.
11. Arap Alfabesinin temeli Nebatlıların yazısına dayanmaktadır.
12. Hz. Muhammed Hayber Kalesi'ni Mekkelilerden almıştır.
13. Arapça Emevi Halifesi Abdülmelik döneminde resmi dil olarak kullanılmaya başlanmıştır.
14. Hz. Muhammed'in söz ve davranışlarına kelimeler denmiştir.
15. Hz. Ebubekir Yemen dolaylarında ortaya çıkan yalancı peygamberleri ortadan kaldırmıştır.

Y
D
D
D
D
D
Y
Y
Y
Y
D
Y
D
Y
D

etkinlik

Aşağıdaki bilim insanları ile çalıştıkları alanları eşleştiriniz. (Bazı alanlarda birden fazla isim olabilir.)

Bilim İnsanları	1.	Farabi	c
	2.	İbn-i Sina	b
	3.	İbnü'l Heysem	e
	4.	İbn-i Fadlan	d
	5.	İbn-i Battuta	d
	6.	İbn-i Haldun	f
	7.	Taberi	f
	8.	Buhari	i
	9.	Cabir	h
	10.	Fezâî	a
	11.	Harezmi	g
	12.	Er Razi	b

Çalıştıkları Alanlar	a.	Astronomi
	b.	Tıp
	c.	Felsefe
	d.	Coğrafya
	e.	Fizik
	f.	Tarih
	g.	Matematik
	h.	Kimya
	i.	Hadis

Notlarım

1. İslam öncesi dönemde Arabistan'la ilgili özelliklerden bazıları şunlardır:

- I. Kabilecilik anlayışı hâkimdir.
- II. Kadınlar değersizdir.
- III. Zenginler toplumda söz sahibidir.

Emevi Devleti'nin kurulmasıyla birlikte özellikle bunlardan hangilerinde yeniden canlanma olmuştur?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) I, II ve III

2. Emevi halifesi Muaviye, Hz. Hasan'a verdiği sözü tutmamış ve oğlu Yezid'i veliaht tayin etmiştir.

Muaviye'nin bu tutumuyla,

- I. egemen gücü koruma,
- II. yönetimde halkın isteklerine önem verme,
- III. birlik ve beraberliği sağlama

amaçlarından hangileri arasında ilişki kurulamaz?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) II ve III

3. İslam tarihinde,

- I. Hz. Ali'nin istişareyle,
- II. Muaviye'nin silahlı ve siyasi mücadeleyle,
- III. Yezid'in saltanatla halife oldukları görülmüştür.

Bunlardan hangileri İslam devletinde yönetim şeklinin değiştiğinin kesin kanıtıdır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) I, II ve III

4. Hz. Ömer Devri'nde İslamiyet'te ilk örgütlenme ve devlet teşkilatı oluşturulmuştur.

Bu durumu zorunlu hale getiren olgu aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Hz. Ömer'in kişiliği
- B) İslam'ın bu yoldaki emirleri
- C) Müslümanların bu devirde çokça savaşmaları
- D) Yapılan fetihlerle devletin sınırlarının genişlemesi
- E) Hz. Ömer'in diğer halifelerle rekabet içinde olması

5. I. İlk defa Arabistan dışında fetih yapılması
II. İlkçağ eserlerinin tercüme edilmesi
III. Beyt'ül-Hikmelerin kurulması
IV. İlk İslam parasının bastırılması
V. Ridde hareketinin ortaya çıkması

Yukarıdakilerden hangileri, Abbasiler zamanında meydana gelmiştir?

- A) I ve II
- B) II ve III
- C) III ve IV
- D) I, IV ve V
- E) II, III ve V

6. İslam Devleti'yle ilgili,

- I. Gelir kaynakları zekât, ganimet, haraç ve cizye gibi vergi, dini yükümlülük, savaşlarda alınan ganimetlerden oluşmaktaydı.
- II. Önemli ticaret yollarına (Baharat) sahip bulunuluyordu.

bilgilerine bakılarak aşağıdakilerden hangisine ulaşamaz?

- A) Devletin çeşitli gelir kaynaklarına sahip olduğuna
- B) Ticaretin getirisinin devletçe kavrandığına
- C) Avrupa devletlerinin haraca bağlandığına
- D) Ticaret yollarının elde tutulmaya çalışıldığına
- E) Dinsel kaynaklı vergilerin devlet tarafından toplandığına

7. I. Kur'an kitap haline getirildi.
II. İç ayaklanmalar bastırıldı.
III. İlk defa Arabistan yarımadası dışında fetihler yapıldı.

Buna göre, Hz. Ebubekir Dönemi için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) İçte siyasi birliği sağlamıştır.
- B) Fetih hareketleri devam etmiştir.
- C) Kutsal kitabın korunmasına çalışmıştır.
- D) Devlet kurumlarının çoğu Hz. Ebubekir döneminde oluşturulmuştur.
- E) Hz. Ebubekir Dönemi'nde bir süre karışıklık yaşanmıştır.

8. Emevi halifelerinden Halid, Yunan ve Kiptî dillerinden kimya, tıp ve astronomi üzerine yazılmış kitapları Arapçaya tercüme ettirmiştir.

Buna göre Emeviler'le ilgili,

- I. İlkçağ eserlerinden faydalanmışlardır.
- II. Eğitim ve kültürel faaliyetlere önem vermişlerdir.
- III. Bilimsel alanda ilerlemişlerdir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

9. Araplar, savaş yapmanın yasak olduğu haram aylarda ticaret kervanlarıyla Mekke'ye gelerek hem putlarını ziyaret ederler, hem de kurulan panayirlarda alışveriş yaparlardı.

Buna göre Arabistan'da,

- I. Siyasi birlik vardır.
- II. Ticaret önemli bir geçim kaynağıdır.
- III. Mekke önemli bir dini ve ticari merkezdir.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II
D) I ve III E) II ve III

10. Hz. Ömer döneminde alınan bazı vergiler şunlardır:

Haraç: Gayrimüslim halktan alınan toprak vergisidir.

Cizye: Gayrimüslim erkeklerden, devletin himaye ve korumasına karşılık alınan bir vergidir.

Öşür: Müslümanlardan alınan toprak vergisidir.

Yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında, bu dönemle ilgili olarak,

- I. Halktan çeşitli adlar altında vergiler toplanmaktadır.
- II. Din ayrımı yapılmaksızın vergiler eşit olarak toplanmıştır.
- III. İslam Devleti'nin sınırları içinde sadece Müslümanlar yaşamaktadır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız II B) Yalnız III C) I ve II
D) I ve III E) II ve III

11. I. Arap milliyetçiliği politikasının takip edilmesi
II. Halifeliğin saltanat şekline dönüştürülmesi
III. İdari, mali ve askeri sahalarda yeni düzenlemelerin yapılması

Hz. Ömer zamanında yapılan fetihler sonucunda ülke sınırlarının büyük ölçüde genişlemesi, yukarıdakilerden hangilerini zorunlu kılmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

12. İslam Devleti'nin başkenti ilk kez Dört Halife döneminde Medine'den Kûfe'ye nakledilmiştir. Emeviler döneminde başkent Şam'a taşınmış, Abbasiler döneminde ise başkent Bağdat'a kaydırılmıştır.

Buna göre, İslam tarihinde yaşanan bu durumla ilgili olarak,

- I. Dini bütünlük sağlanamamıştır.
- II. Mezhep ayrılıklarına son verilmiştir.
- III. Siyasi mücadeleler yaşanmıştır.

yargılarından hangilerine ulaşılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

13. Abbasiler döneminde yabancı milletlerden faydalanma yoluna gidilmiş ve bu sayede iyi bir entegrasyon örneği sergilenmiştir. Buna karşın Emeviler sadece Arap milletini üstün gördüklerinden, Endülüs Emevileri dışında uzun yıllar yaşayamamışlardır.

Bu bilgiye dayanarak, aşağıdakilerden hangisine varılabilir?

- A) Milliyetçiliğin o devirlerde çok revaçta olduğuna
- B) "Farklılık zenginliktir" felsefesinin Abbasiler tarafından kavrandığına
- C) Endülüs Emevileri'nin milliyetçi olduğuna
- D) İslamiyet'in sadece Araplar arasında yayıldığına
- E) Abbasiler'in Emevilerle iyi ilişkiler içinde olduklarına

